

Тимошенко Віра Іванівна,
головний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТА ФОРМИ ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Основною перешкодою для політичного, економічного і духовного розвитку сучасної України є корупція. Корупція пронизує всі сфери суспільного життя, вона породжує неприпустимі диспропорції не лише в системі управління і функціонування державних інститутів, а й впливає на формування суспільної та індивідуальної свідомості, у якій укорінюється уявлення про корупцію не лише як етично прийнятну стратегію поведінки, а й як поведінковий стереотип. За словами відомого українського соціолога, директора фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва І. Бекешкіної, українці категорично проти корупції «у верхах», але при цьому частина населення сприймає «повсякденну корупцію» [1]. Таке толерантне ставлення частини населення до корупції зумовлене тим, що можливість реалізації законних інтересів на законних підставах є далеко не завжди, а головне – наочний приклад безкарності корумпованих чиновників нашою владою з метою власної вигоди. Це загальне поняття конкретизується та тлумачиться юристами, політологами, соціологами, філософами, економістами, спеціалістами з державного управління, які визначають характерні риси корупції: соціально-привілейоване становище володарюючих суб'єктів як основних учасників корупційних відносин; неправомірне використання ними державних і суспільних ресурсів; латентний, неформальний характер корупційних відносин; здатність корупційних діянь до постійної зміни та удосконалення.

Найбільш поширене розуміння корупції, як відомо, зводиться до зловживання владою з метою власної вигоди. Це загальне поняття конкретизується та тлумачиться юристами, політологами, соціологами, філософами, економістами, спеціалістами з державного управління, які визначають характерні риси корупції: соціально-привілейоване становище володарюючих суб'єктів як основних учасників корупційних відносин; неправомірне використання ними державних і суспільних ресурсів; латентний, неформальний характер корупційних відносин; здатність корупційних діянь до постійної зміни та удосконалення.

Зазвичай корупцію поділяють на види за такими критеріями: суб'єктний склад корупціонерів; сфера прояву корупційних діянь; їх масштаб і системність; наслідки корупції тощо.

Корупція може набувати різних форм, серед яких поширеними є хабарництво, лобізм, фаворитизм, кронізм, протекціонізм, непотизм.

Найбільш небезпечною формою прояву корупції виступає хабарництво. Слово «хабар» арабського походження означає «звістка», «новина». У значенні «підкуп» розвинулося як похідне від «плата за повідомлення». Під хабарництвом розуміють одержання хабара (тобто неправомірної вигоди), давання хабара, провокацію хабара. У якості

хабара зазвичай виступають гроші або матеріальні цінності, що передаються посадовій особі для її стимулювання щодо певних діянь в інтересах того, хто їх передає, або третьої особи. Відповідальність за хабарництво передбачена Кримінальним кодексом України.

Проблема хабарництва дуже актуальна для сучасної України. З початку 2018 року органами прокуратури вже задокументовано 6923 випадки отримання неправомірної винагороди та інших корупційних злочинів, з них 2385 обвинувальних актів передано в суд і вже 516 осіб отримали свої вироки [2].

Іншою формою прояву корупції є лобізм (від англ. lobby – кулуари, коридор, вестибюль). Цим терміном позначають систему і практику реалізації групових інтересів шляхом організованого впливу, тиску на законодавчу та адміністративну діяльність органів державної влади і управління. Лобізм в Україні має переважно тіньовий характер, оскільки правового механізму регулювання цього інституту фактично не існує. Проявляється найчастіше у формі підкупу або шантажу чиновників з метою прийняття ними вигідного лобістові рішення. Люди, які займаються лобіювання інтересів в українських реаліях, зазвичай використовують недозволені методи ведення діалогу: надання неправомірної вигоди, недеклароване фінансування політиків та державних службовців, тіньові зв'язки, кулуарні змови. Особи, які лобіюють волю своїх замовників, переслідують виключно свої меркантильні цілі, нівелюючи при цьому інтереси бізнесу та суспільства в цілому [3].

Фаворитизм – це практика надання несправедливих преференцій одній особі або групі осіб за рахунок інших. Ця форма корупції проявляється у тому, що керівник наближає до себе своїх підлеглих показним делегуванням їм різних повноважень, які не відповідають їх статусу, здібностям, професійній підготовці, забезпечує незаслужене просування по службі, різного роду заохочення.

Кронізм полягає в тому, що на відповідальні посади в органах влади і управління призначаються переважно давні знайомі, друзі політиків чи інші наближені до них особи без врахування їхньої кваліфікації та за відсутності заслуг перед суспільством і державою. У недавній вітчизняній історії це, наприклад, «любі друзі». В Україні кронізм також визначається як «кумівство».

Формою корупції є протекціонізм – корисливе заступництво, що надається кому-небудь особою або групою осіб, що користуються владою. Слід погодитись з О.Олійник, що нині в Україні одним із основних критеріїв для призначення на ключові державні та політичні посади стала наявність родинних чи інших близьких зв'язків, спільних бізнес-інтересів, лобістської діяльності чи протекції у владних колах [4].

Нарешті, непотизм – службове заступництво родичам і своїм людям незалежно від їх здібностей, професіоналізму і заслуг. Непотизм нерідко ототожнюють з кумівством, протекціонізмом і фаворитизмом. Водночас цей термін вживається і для позначення несправедливості та

привілеїв для родичів і друзів, які надаються незалежно від професійних якостей і користі для справи переважно у тих сферах, де родинні зв'язки та симпатії недоречні, наприклад, при прийомі на роботу до державних установ. Непотизм поширений в органах державної влади і управління, бізнес-структурах, фінансовій сфері.

Дуже поширений непотизм у науці, де корупціонер, усвідомлюючи власний непрофесіоналізм, прагне видалити із свого оточення, найчастіше із закладу вищої освіти, науково-дослідної установи, тих осіб, які дійсно є вченими і замінити їх «своїми людьми». За відсутності дійсно вчених, він сам стає «фахівцем», оточує себе такими ж «фахівцями», які розглядають свою посаду як засіб неправомірного збагачення. Непотизм проявляється перш за все у заступництві особам, які не маючи ніяких здібностей, а то й елементарних знань у обраній сфері, потрапляють в аспірантуру і докторантуру, захищають кандидатські і докторські дисертації, написані іншими особами. Нерідко науковий керівник особисто або разом зі своєю командою таких же непотів є автором цих неякісних дисертацій, які пишуть, або перекладають з інших мов на замовлення майбутніх «вчених» за грошову винагороду або послуги різного характеру. Результатом таких діянь стає профанація науки та розмноження непотів.

Причина такого ганебного явища як непотизм у науці, – все та ж недовіра до закону. Навіть наживаючись на захисті неякісних дисертацій, перешкоджаючи розвитку науки, вимагаючи винагороду за те, що комусь дадуть можливість захистити якісну дисертацію, написану особисто, корупціонери усвідомлюють, що в умовах безкарності і недовіри до закону уникнуть покарання.

Таким чином, кожна форма корупційних діянь відображає змістовні сторони феномена корупції. Дослідження різних форм проявів корупції дає можливість конкретизувати її характерні риси та створити теоретичні основи для застосування профілактичних заходів вже на ранніх стадіях корупційної поведінки або навіть попередити її.

Список використаних джерел

1. Є два підходи: соціолог озвучила свіжі дані щодо ставлення українців до корупції. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2018-01-20/est-dva-podhoda-otnoshenii-ukraintsev-k-korrupsii-119110>.
2. Стало відомо, скільки хабарників викрили в Україні з початку року. URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/stalo-izvestno-skolkovzvyatochnikov-razoblachili-v-ukraine-s-nachala-goda-1170339.html>.
3. Герасименко І. Як працює лобізм в Україні і на Заході. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/institut-lobizmu-jogo-mehanizm-za-kordonom-ta-jogo-specifika-na-315496/>.
4. Олійник О. Фаворитизм і кронізм як основні критерії кадрового добору політико-управлінської еліти в Україні. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4402/>.